

NOVOROČNÍ PROJEV PREZIDENTA ČSSR VÁCLAVA HAVLA

Praha, Pražský hrad, 1. ledna 1990 (úryvek)

METODICKÝ LIST PRO PEDAGOGY

KONTEXT

V této ukázce seznamujeme mladé čtenáře s prvním novoročním prezidentským projevem Václava Havla. Ten se po letech v pozici zakázaného autora a předního disidenta stává na konci roku 1989 nejvyšším politikem v zemi. Tento přerod a jeho důvody vysvětluje Havlův životopisec Michael Žantovský následovně: *„Havel nejspíš nikdy o tom, že se stane prezidentem, nesnil. Po celý život viděl sebe sama především jako spisovatele; to, co si lidé myslí o díle, se ho dotýkalo daleko osobněji než to, jak o něm smýšleli jako o politikovi. V ‚reality show‘ svého života nicméně díky svému dílu, svému odvážnému odporu vůči komunistickému režimu a své oběti v podobě pěti z nejlepších let života strávených ve vězení připravil scénu takovým způsobem, že když přišlo poslední jednání, logika hry ho nevyhnutelně vynesla do vůdčího postavení. Byl do své role nakonec vržen a byl by za šaška, kdyby jednal jinak.“*

Václav Havel byl jednomyslně zvolen Federálním shromážděním prezidentem Československa dne 29. prosince 1989 (o okolnostech zvolení se můžete dočíst v životopisu Michaela Žantovského Havel v kapitole Cesta na Hrad). Příležitosti volby prvního postkomunistického prezidenta dodala na slavnostním rázu také mše Te Deum, která se konala v katedrále svatého Víta. Do dějin vstoupila tato událost i díky kalhotám nového prezidenta, které byly o pár centimetrů kratší, než měly být, protože si je před přehlídkou mimoděk vytáhl, a dodávaly Václavu Havlovi trochu „chaplinovské vzezření“.

PREZIDENTSKÝ PROJEV

Jen několik málo dnů po svém zvolení přednesl Václav Havel první novoroční prezidentský projev (v pondělí 1. ledna 1990). Ten byl stejně revoluční jako události sametové revoluce. Hned v první větě mluví nový prezident jasně, otevřeně a přímo k věci a je zřejmé, že se chce vůči desetiletím nicneříkajících projevů komunistických funkcionářů vymezit: *„Čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž...“* Zároveň dodává, že aktuální situace je diametrálně odlišná a že jeho role není slibovat nesplnitelné nebo cokoli zamlčovat: *„Předpokládám, že jste mne nena-*

vrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal." Následuje popis katastrofálního stavu země, který však tehdejší občany nevyděsil, ani neuvrhl do deprese. Naopak se většině z nich tehdy ulevilo, že konečně veřejně slyší pravdu, kterou lze bez obav pronášet a naslouchat jí.

Václav Havel tušil, že revoluční nadšení musí brzy skončit a začne složité, pomalé a bolestné budování nového svobodného státu. Havel počínaje tímto projevem ve svých veřejných vystoupeních opakovaně zdůrazňuje pocit osobní spoluzodpovědnosti jako základní podmínku úspěšné transformace společnosti – odpovědnosti každého z nás. Nezapustitelná role občanské společnosti a občanská zodpovědnost jsou klíčové pojmy Havlovy politiky, které se v jeho projevech a prohlášeních v různých obměnách vracejí. Proto už v tomto novoročním projevu prezident důrazně vysvětluje, že totalitní režim nebyl jenom důsledkem postojů a činů omezené skupiny vládnoucích komunistů, ale byl důsledkem chování všech – protože si na něj zvykli, a tím ho vlastně udržovali. Nový prezident apeluje, aby občané přijali spolu s ním čtyřicet let komunismu jako něco, „čeho jsme se sami na sobě dopustili“. Stejnou odpovědnost musí přijmout i za současnost. Ta není jen v rukou nových politiků, ale každého občana země. Každý by se měl podílet na rozvoji společnosti, což neznamená jen angažmá ve vysoké politice, ale zájem o okolní svět v nejšířším slova smyslu – zájem o město či čtvrť, kde žijeme, zapojování se do různých spolků a komunit. To je moment, který je nutné zdůrazňovat nastupující generaci a mladým čtenářům i dnes – nestačí jít pouze k volbám, to je povinnost každého dospělého, nutnost, ale aktivně a neustále se zajímat o svět okolo nás. Tento zájem může mít velmi pestrá podoba od angažování se v lokální politice, založení mateřského centra, všímání si šikany na škole, založení školního filmového festivalu nebo uspořádání přátelského utkání ve fotbale. Všechny tyto aktivity spojují občany, vedou je k dialogu, setkávání se a kultivují společnost, ve které žijeme. Důležité je být vnímavý a nebyť lhostejný k věcem okolo nás. Tento klíčový moment je nutné při čtení s mladými čtenáři vyzvednout.

V projevu se Václav Havel také dotýká svého dalšího klíčového tématu, ke kterému se pravidelně vrací, a tím je smysl politiky – politika má směřovat ke štěstí a blahu celé země, ne jenom jedinců, kteří se právě ocitli na jejím vrcholu. V politice Havel akcentuje morální hodnoty a nazývá ji „uměním dělat svět lepším“.

Ve svých projevech, které pronášel zejména v prvních porevolučních letech, využil svých spisovatelských vloh v novém postavení vůdce země. Projevy si psal sám a nechtěl, aby vypadaly jako neidentifikovatelný proud frází, myšlenkových a stylistických stereotypů. Sám neměl vždy pocit, že se mu toto přání daří naplnit: „Moje neschopnost se opakovat a psát projevy pořád o tom samém dostoupila vrcholu...“ (srpen 1990). Přesto když tyto první porevoluční projevy čteme s odstupem času, cítíme, že jsou to texty často koncipované jako osobní zamyšlení nad skutečnostmi dalece překračujícími denní politikářeni. Václav Havel uměl své teze zobecňovat, vidět do budoucnosti a nahlížet svět v širších souvislostech. Díky tomu jsou jeho projevy dodnes až překvapivě aktuální a má smysl si je připomínat, a to i s mladou generací, která dobu jejich vzniku nezažila.

JAK A PROČ ČÍST UKÁZKU VE VÝUCE

Úryvek z tohoto projevu ukazuje studentům Václava Havla v roli prezidenta, jak si ho možná ještě někteří pamatují, nebo jak ho nejčastěji vidávají v médiích a na fotografiích. Přesto obraz, který o sobě v projevu načrtne, může být pro mladé posluchače překvapivý. Václav Havel se ukazuje jako netypický politik, či spíše politik-filozof, který umí – díky své minulosti, životním zkušenostem i literárnímu talentu – zaujmout čtenáře obsahem projevu, jazykem i upřímností a otevřeností, se kterou se na posluchače obrací. Jeho projev má zvednout ze židle a vybídnout občana k aktivitě – stejně jak se o to dříve snažil ve svých esejích a hrách. Ukázka z tohoto projevu slouží nejen jako historický dokument, ale především jako východisko diskuse o tom, v jakém stavu je dnešní společnost, co na ní lze zlepšit a jak se do jejího rozvoje může zapojit každý z nás.

Úryvek z projevu dokreslí mladým čtenářům atmosféru doby, ve které vznikl. Umožňuje se čtenáři hovořit o rozdílech mezi tím, jak se svými občany mluvili prezidenti či politici komunističtí, a jak s nimi mluví první polistopadový demokratický prezident. Jak vypadala země po pádu komunismus a jak vypadá dnes. Text však vede čtenáře až do současnosti a měl by v mladých lidech vyvolat otázku, zda je dnešní společnost již „hotová“, nebo zda je Havlův apel na to, aby se všichni – každý občan – spolupodíleli na budování společnosti a nesli za zemi, ve které žijí, spoluodpovědnost, stále aktuální a proč. Mladí čtenáři by si potom měli klást otázku, jak k budování a kultivování společnosti mohou přispět oni sami.

Ukázka umožňuje učitelům rozebírat se žáky a studenty řadu různorodých témat:

- obraz Václava Havla jako netypického prezidenta-filozofa otevírajícího otázky po směřování společnosti,
- moment zrodu nové demokratické společnosti,
- otázka spoluodpovědnosti za společnost, v níž člověk žije, a cesty, kterými lze tuto odpovědnost naplňovat,
- otázka smyslu a poslání politiky.

Návrhy konkrétních otázek a aktivit obsahuje pracovní list.